

Ірина Матяш
Київ (Україна)

**ЕЖЕН ДЕСЛАВ – ЄВГЕН СЛАБЧЕНКО:
ВІДОМИЙ ПРЕДСТАВНИК ЄВРОПЕЙСЬКОГО
КІНОАВАНГАРДУ, НЕВІДОМИЙ ІСТОРИК ДИПЛОМАТІЇ**

Ім'я українського діяча в еміграції, кінорежисера і кінооператора Євгена Антоновича Слабченка (Ежена Деслава) широко відоме в світі. Насамперед на ниві кіномистецтва. Він здобув визнання наприкінці 1920-х років як репрезентант європейського кіноавангарду, а на початку 1950-х долучився до збирання українських архівів у Європі та Північній Америці. Саме він першим серед власників документальних збірань запровадив термін «дипломатичний архів» для означення колекції документів, що утворилися в діяльності дипломатичних установ та особистих документів дипломатів. Більше того, в його амбітних планах було створення Українського дипломатичного інституту зі спеціалізованим видавництвом. І якщо перша складова його творчої діяльності завжди була більше чи менше відома й досі привертає увагу прихильників кіноавангарду в різних країнах, то про другу знало обмежене коло друзів та знайомих, а «працю життя» – «Дипломатичну історію України» він не встиг побачити надрукованою.

Євген Слабченко був українцем. Більше того, перебуваючи в еміграції, завжди наголошував на своєму українському походженні. Народився він у м. Таганча Канівського повіту Київської губернії (нині – Черкаська обл.) в сім'ї українського селянина Антона Федоровича Слабченка, рахівника Мартинівського бурячно-цукрового заводу, та Єлизавети Іванівни Слабченко, доньки помічника директора цього ж заводу Івана Фердинандовича Золднера, німця за національністю, вихідця з Курляндської губернії.

Від 1909 р. хлопець навчався в Білоцерківській гімназії, був одним із засновників дружин бой-скаутів у Білій Церкві, з листопада 1918 р. деякий час перебув у найближчому оточенні Симона Петлюри і Володимира Винниченка, долучився до повстання Січових Стрільців. 11 січня 1919 р. був призначений до складу Надзвичайної дипломатичної місії УНР в США на посаду другого аташе. Однак візу на в'їзд до США не отримав і 1 липня 1919 р. згідно з наказом міністра закордонних справ УНР Володимира Темницького його було офіційно звільнено. Є. Слабченко вирушив до Відня і деякий час залишався там, намагаючись зберегти дипломатичну посаду. Однак, попри підтримку Симона Петлюри, до складу місії не повернувся, залишився в еміграції.

Упродовж 1920–1923 рр. після невдалої спроби стати дипломатом юнак мешкав у Празі та Подебрадах, брав участь у формуванні пластунських загонів серед еміграційної молоді в Чехословаччині разом із Володимиром Гайдовським-Потоповичем та Юрієм Гончарівом-Гончаренком. Незабаром Є. Слабченко виїхав до Франції, де деякий час ще підтримував зв'язок із скаутським рухом як зв'язковий.

Його кінокар'єра почалася невдовзі після приїзду в Париж із Праги, де він знайшов помешкання на емігрантській околиці – Біянкур та працював робітником на автомобільному заводі «Рено». В квітні 1924 р. він закінчив спеціальні курси кіномеханіків, а навесні 1925-го став слухачем російської навчальної кіностудії. Там викладали соратник автора теорії «фотогенії» Луї Деллюка і творець теорії мистецтва «ліросфера» Жан Епштейн, Осип Руніч та інші діячі культури. Саме у Ж. Епштейна Є. Слабченко вчився використанню крупного плану, подвійної експозиції, оптичній деформації, нестандартним прийомам монтажу. Навчання в російській кіностудії тривало недовго, лише до осені. Першою працею Є. Слабченка в цій сфері став кіноскетч «Кров і любов» за співавторством у постановці з бразильцем Альберто Кавальканти. Упродовж весни 1925 – літа 1926 рр. він друкував стислі повідомлення у розділі кінохроніки газети «Русское время» (редактор – журналіст і видавець киянин, співвидавець газети «Голос Києва»),

Олександр Філіппов). У вересні 1926 р. Є. Слабченко записався на юридичний факультет Сорбонни, однак числився там лише перший триместр, до 22 листопада 1926 р. Деякий час працював електротехніком і декоратором у паризькій Опері, помічником режисера в театрі Жоржа (Георгія) Пітоєва. 1926 р. увійшов до кола засновників Монмартрського гуртка з вивчення кіномистецтва (Шарль Вольф, Жорж Пілон, Наталі Жером де Лаваль та ін.). 1927 року став ще й французьким кореспондентом ВУФКУ, активно друкувався в київському журналі «Кіно».

Тріумфальним став для Євгена Слабченка 1928 рік. Тоді з'явилися його «Марш машин» та «Електричні ночі», яким судилося увійти до класики кіно авангарду, як і його псевдоніму – Ежен Деслав – увійти в історію світового кіно. З його ініціативи з'явився клуб «Друзі українського кіно» як паризька філія київського Товариства друзів радянського кіно. Окрилений успіхом у кіно та кіножурналістиці, він зняв 1929 року новий фільм – «Монпарнас». З прем'єрними показами фільму Деслав-Слабченко об'їхав кілька європейських столиць, де шукав славу і заробіток на майбутнє. Фільм із успіхом був показаний в Берліні, Празі, Стокгольмі, Лондоні, Мадриді, Хельсинках, Бухаресті, і лише 20 жовтня 1930 р. – у новому паризькому кінотеатрі «Студіо де Парі» на вулиці Жюль Шамлен. Відтоді Деслав вирішив не зраджувати кіномистецтву. Під час Другої світової війни митець залишився поза політикою. Постійні пошуки заробітку привели його Іспанію, деякий час він працював для Стілки «Середземноморське кіно» в Мадриді та в Швейцарії, був активним автором більшості світових часописів з цієї тематики. В другій половині 1940-х років Євген Деслав-Слабченко побував у Канаді з метою пошуків роботи, однак незабаром повернувся у Францію.

Ознайомившись у Канаді з діяльністю Осередку української культури і освіти у Вінніпегу, його архівом, бібліотекою і музеєм, митець зацікавився проблемою збереження архівів і бібліотек у сенсі локалізації колективної пам'яті українців поза межами України та репрезентації української ідеї. Відтоді почав збирати українські архіви, широко рекламував свою діяльність у цій сфері й

залучав до неї знаних співвітчизників, розшукував дарувальників, а іноді купував бібліотечно-архівні колекції українських діячів. Результатом активної пошукової роботи стало започаткування 1954 року «Збірки україніки» («Світової збірки україніки», «Міжнародної бібліотеки українознавства»), створення Українського кіноархіву, Архіву української еміграції (з перспективою перетворення його на Східноєвропейський архів), Українського дипломатичного інституту та інших архівних проєктів.

В процесі збирання україніки Євген Слабченко пробував започатковувати пов'язані з цією працею видавничі проєкти. Найбільше його захопила ідея створення «Дипломатичної історії України», яку він згодом назвав «головною справою» свого життя. Своїм завданням під час створення цієї праці Є. Слабченко вбачав висвітлення історії України як суверенної держави від Київської Русі до Української Народної Республіки через процес боротьби за незалежність шляхом як дипломатичних зусиль, так і збройної боротьби, її ролі як регіонального і міжнародного гравця, становлення контактів із іншими країнами та організації дипломатичної служби. Помітна особливість цієї праці полягає в популярності стилю викладу, підкресленій демонстрації відданості автора українській ідеї, героїзації подвигів козацтва, інтересі до питань дипломатичного протоколу, висвітленні української історії через дипломатичні акції, надзвичайно стислому обсязі «розділів» (0,5 – 7 сторінки), заміні тексту розділу документом, відсутності аналітичних висновків та джерелознавчої критики тощо. При цьому твір Є. Слабченка цінний як джерело для дослідження розвитку українських студій за кордоном, що дозволяє скласти уявлення про світогляд та інтелектуальні потреби українських емігрантів, можливості доступу авторів до інформації, застосовувані ними методи джерелознавчої критики, розуміння потреб читацької аудиторії в еміграції тощо. Крім того, назва праці свідчить про оригінальність задуму, адже ніхто з представників української дипломатії доби УНР, які опинилися у вимушеній еміграції, не зреалізував подібного проєкту. Найпоширенішим жанром «писань» на цю тему досі були мемуари (найчастіше в контексті загальних спогадів про

пережите), які створювали починаючи від середини 1920-х років колишні співробітники різних рангів дипломатичних установ (Микола Галаган, Дмитро Дорошенко, Федір Матушевський, Євмен Лукасевич, Володимир Сікевич, Михайло Тишкевич, Ян Токаржевський-Карашевич, Євген Онацький, Лонгин Цегельський, Олександр Шульгин та ін.) із власних переконань чи відповідаючи на заклик Симона Петлюри щодо необхідності відтворення подій буремних років Української революції в спогадах.

Хронологічні межі викладу охоплюють 907–1918 рр.: від першої угоди київського князя Олега з візантійським імператором Львом VI до IV Універсалу Української Центральної Ради. Лейтмотивом праці Є. Слабченко наполегливо зберігав шанування української нації, роблячи наголос на її талановитості та здатності творити власну державність. Він ретельно вибирав історичні факти, які засвідчували українську присутність у світі, й прагнув показати це майбутнім поколінням. Багато сюжетів, акумульованих у праці, вперше поверталися до читача. Зокрема, розділи «Український козак – Верховний Вождь (Ампансакабе) Мадагаскару», «Національний герой Венецуели Франціско де Міранда на Україні», «Місія Василя Капніста до пруського короля Фрідріха-Вільгельма II», «Минківське панство на Поділлі», «Шарль Пекте де Рошмон – український вівчар і швейцарський дипломат», «Женевка на півдні України», «Тихоокеанська Україна – акція Агапія Гончаренка» та ін. Вишукуючи згадки про Україну та українців, Є. Слабченко відчував особливу насолоду й був схильний довіряти навіть фантазіям, якщо вони відповідали його концепції.

«Дипломатична історія України» мала побачити світ 1966 року в Канаді, однак 10 вересня 1966 р. Євгена Слабченка не стало. Він помер у Ніці, де й похований на російському православному кладовищі Кокад (могила № 371). Неопублікований текст праці зберігався в архіві Осередку української культури і освіти (Вінніпег, Манітоба, Канада). Незадовго до своєї смерті, у березні 1963 р., він як щирий патріот України наголошував: «збірка Україніки і мій архів будуть передані лише в розпорядження Уряду Суверенної України». Однак його архів зараз перебуває у приватній власності

в Парижі, а «Дипломатична історія України» восени 2016 р. була видана видавництвом «Кліо» на замовлення Державного комітету телебачення і радіомовлення України за програмою «Українська книга».

Список основних джерел та літератури:

1. Колекція Євгена Деслава-Слабченка. – Архів Осередку української культури і освіти (Вінніпег, Манітоба, Канада): Vox 1/1: 1/3 Fa-5-7; Vox 1/1: 2/3 Fa-5-7; 3/3 Fa-5-7.

2. Енциклопедія українознавства. Словникова частина / Гол. редактор проф. Вол. Кубійович. – Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя, 1957. – Т. 2.

3. Dictionnaire du cinéma : A-K/ Editions Larousse. – Paris, 1992.

4. Журовський Я. Євген Деслав: забутий український кінорежисер / Я. Журовський // Дзвін. – 1993. – № 7–9 (585–587).

5. Янгиров Р.М. Евгений Славченко/ Эжен Деслав: от журналистики к экрану / Р.М. Янгиров // Вестник РГГУ. Серия: Журналистика. Литературная критика. – 2007. – № 9 (07).

6. Госейко Л. Про архів та дещо з архіву Євгена Деслава / Л. Госейко // KINO-КОЛО. – 2005. – № 27.

7. Ombre blanche, lumière noire. Eugène Deslav; Textes et documents/ Introduction par Lubomir Hovejko; Centre national d'art et de culture Georges Pompidou. – Paris, 2004.

8. Листування Євгена Деслава / Упоряд., вступна стаття і коментарі о. Юрія Мицика; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. – К., 2009. – 359 с. – (Серія «Джерела з історії української еміграції». – Т. 4).

9. Мицик Ю. З кореспонденції кінорежисера Євгена Деслава / Ю. Мицик // Пам'ятки. Археографічний щорічник. – К., 2008. – Т. 9.

10. Матяш І. Дипломатична історія України могла побачити світ в середині 1960-х ... / І. Матяш // Україна дипломатична: наук. щорічник. – К., 2007. – Вип. 8.

11. Матяш І. «Головна справа життя» (з листування українських дипломатів Євгена Деслава і Михайла Єремїїва) / І. Матяш // Там само. – К., 2013. – Вип. 14.

12. Череватенко Л. Необхідні доповнення про те, як «Фантастична візія» Євгена Деслава потрапила в Україну / Л. Череватенко // KINO-КОЛО. – 2004. – № 21.

13. Матяш І. Архівна україніка в Канаді: історіографія, типологія, зміст / І. Матяш. – К., 2008.
14. Череватенко Л. Невідомий ювіляр / Л. Череватенко // Кіно-Театр. – 1999. – № 6.
15. Український представник французького кіноавангарду : (Євген Деслав (Слабченко) / Л. Госейко: Хроніка 2000. – 1995. – № 2–3.
16. Слабченко Є. Дипломатична історія України / Є. Слабченко ; Упоряд. І. Матяш. – К. : ТОВ «Видавництво «Кліо», 2016.